

فصلنامه علمی - تخصصی فرهنگ پژوهش

شماره ۳۵، پاییز ۱۳۹۷، ویژه علوم سیاسی

دولت اسلامی و سنجش میزان تاثیر آن در ایجاد تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۴/۱۲ تاریخ تأیید: ۹۷/۰۶/۲۰

رسول ملائی*

چکیده

مقاله حاضر به تبیین مؤلفه‌های شکل‌گیری دولت اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری (حفظه الله) و سپس به تبیین نظری سنجش میزان تاثیر این مؤلفه‌ها بر تمدن نوین اسلامی می‌پردازد. (مسأله) در این مقاله چپستی مؤلفه‌های تشکیل دولت اسلامی در اندیشه ایشان، با بکارگیری نرم افزار MAXQDA بررسی شده است و سپس بوسیله روش نظری داده بنیاد میزان تاثیر این مؤلفه‌ها در تحقق تمدن نوین اسلامی بعنوان آخرین مرحله تمدنی مورد بررسی قرار گرفته شده است. (روش) ایجاد دولت اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری دارای جایگاهی مهم و کلیدی می‌باشد. و دولت اسلامی ابزاری برای تحقق تمدن نوین اسلامی و رسیدن به حیات طیبه می‌باشد که در آن پیشرفت‌های مادی و معنوی در جامعه محقق خواهد شد. اینکه از نظر مقام معظم رهبری مؤلفه‌های تحقق دولت مطلوب اسلامی چیست و چه مؤلفه‌هایی برای ایجاد چنین دولت مطلوبی ضرورت دارد و اینکه میزان تاثیر این مؤلفه‌ها برای تحقق تمدن نوین اسلامی در چه سطحی از ضرورت است نیازمند بررسی و پژوهش می‌باشد. با توجه به بررسی سخنان مقام معظم رهبری درباره ماهیت، ضرورت، هدف و منابع و مبانی نظری تحقق دولت اسلامی در کشور، مؤلفه‌های لازم در تحقق دولت اسلامی را می‌توان نتیجه گرفت. ایشان معتقد هستند جهت تحقق دولت اسلامی که لازمه ایجاد تمدن نوین اسلامی و رسیدن به حیات طیبه در می‌باشد، باید در سه سطح ساختاری، محتوانی و انسانی مؤلفه‌ها استخراج گردیده و به کار گرفته شوند. اگر این مؤلفه‌ها در هر سه سطح ایجاد شوند در آن صورت علاوه بر ایجاد دولت اسلامی بعنوان سومین مرحله فرآیند تمدنی، یکی از دو بعد ایجاد تمدن نوین اسلامی که همان بعد ابزاری و سخت افزاری آن است ایجاد گردیده است.

واژه‌های کلیدی: مقام معظم رهبری، مؤلفه، داده بنیاد، دولت اسلامی، تمدن اسلامی.

* دانش آموخته کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه باقرالعلوم ۷.

مقدمه

حضرت آیت الله خامنه‌ای (حفظه الله) بعنوان رهبری معظم و نظریه پرداز فرآیند تمدن نوین اسلامی جهت گیری‌ها و رویکردهای ویژه‌ای را از نظر ساختاری و بنیادی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی برای ایجاد یک الگویی جهت رسیدن به دولت اسلامی داشته‌اند که برگرفته از بطن دین مبین اسلام است. آنچه در این میان بسیار مهم می‌باشد این است که انسجام و انضباط عجیبی در اندیشه ایشان می‌باشد به شکلی که کمترین تناقض و تنافر بین عناصر گوناگون مورد بحث ایشان به چشم نمی‌خورد. این انسجام اندیشه‌ای ناشی از اصول و مبانی هستی شناختی و معرفت شناختی محکمی می‌باشد که مستند و مستدل تبیین شده و بحث‌ها و موضوعات بر اساس همین اصول مطرح گردیده و مورد تحلیل واقع گرفته است. مقوله دولت اسلامی نیز در همین چارچوب کلی قرار گرفته و تبیین گردیده است. به همین علت فهم دقیق و کامل دیدگاه رهبری به پیشرفت اسلامی مشروط به توجه و دقت در مبانی اندیشه‌ای ایشان می‌باشد. ایشان دولت اسلامی را به عنوان مهمترین فرآیند تمدنی دانسته‌اند که در حال حاضر ما به دنبال تحقق آن هستیم.

در پژوهش حاضر، بررسی می‌شود که مؤلفه‌های مؤثر در ایجاد دولت اسلامی چه می‌باشند؟ و تاثیر این مؤلفه‌ها در تحقق تمدن نوین اسلامی مورد سنجش قرار می‌گیرد.

درباره اندیشه مقام معظم رهبری در رابطه با مباحث تمدنی، بحث‌ها و بررسی‌های متعددی صورت پذیرفته است؛ مانند فلسفه سیاسی آیت الله خامنه‌ای اثر محسن مهاجرنیا؛ اندیشه سیاسی آیت الله خامنه‌ای اثر سجاد رستمی پور؛ منظومه فکری آیت الله العظمی خامنه‌ای اثر عبدالحسین خسروپناه و... اما در رابطه با سنجش میزان تاثیر مؤلفه‌های دولت اسلامی در تحقق تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری مقاله و یا کتابی ارائه نشده است.

مفاهیم و مبانی نظری

دولت اسلامی

با جستجو در متون دینی متوجه می‌شویم که «دین مبین اسلام برای فعلیت بخشیدن به اهداف عالی خویش در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حتی عبادی، نیازمند وجود حکومت است». (امام خمینی، ۱۳۷۷: ۸۱) اگر تشکیل حکومت دینی، برای سرپرستی و اداره شئون مسلمین لازم گردد، مسلماً نظام و تشکیلاتی باید وجود داشته باشد که بر تعیین حاکم، شرایط، صلاحیت‌ها، اختیارات و اوصاف او نظارت داشته باشد و در چگونگی صدور صلاحیت‌ها و رابطه حاکم با مردم ضوابطی باشد و گرنه هرج و مرج جای نظم و انضباط را می‌گیرد و این برخلاف منطق است. (شمس الدین، ۱۳۷۵: ۶۴)

دعوت به سوی خدا و کمک به رشد معنوی انسان‌ها، مهم‌ترین و اصیل‌ترین هدف از تشکیل دولت اسلامی تلقی شده است. اما این نکته که دولت اسلامی "مسئولیت دارد به توسعه علوم و فن‌آوری، زمینه رفع فقر و رشد اقتصادی را فراهم سازد و برای تحقق این امر باید اقدام‌های متعددی از جمله برپایی و گسترش نظام آموزش عمومی در جهت ارتقای فرهنگ دینی و زمینه‌سازی برای رفع فقر را انجام دهد" (واعظ و قنبری، ۱۳۸۸: ۳۷۰)، نوعی کلی‌گویی است که به هیچ وجه، نمی‌تواند وجه تمایزی برای افتراق دولت اسلامی با دولت‌های سکولار را به درستی تبیین نماید، زیرا همه دولت‌ها برای دست‌یابی به منافع ملی خود در می‌یابند که باید به این پیشرفت‌ها دست پیدا کنند. لذا به همین دلیل، قحف در تعبیری در رابطه با دولت اسلامی اینگونه بیان می‌کند که، "حوزه وظیفه دولت اسلامی فراتر از امور دنیایی مردم است" (قحف، ۱۳۸۴: ۱۷۹).

دولت دینی یک ویژگی عام دارد: دولت یکی از ارکان دین است که با اولین شریعت پا به عرصه اجتماع گذارده است و از اهم شئون حیات دینی می‌باشد و ضرورتی است که

به هیچ وجه نمی‌توان از آن کناره گرفت و اسلام هم که دینی همه جانبه بوده و برای همه مکان‌ها و زمان‌ها آمده به بحث دولت اسلامی اهمیت بسیار می‌دهد و ضرورت وجود دولت اسلامی از اهداف اصلی آن و ارکان تقویت شریعت اسلامی می‌باشد و آن دولتی است که براساس شریعت اسلامی بنا می‌شود و برنامه و هدفش را از کتاب و سنت می‌گیرد تا به وسیله آن دین الهی اقامه و حفظ شود و جامعه از اختلاف‌رهای یابد و در پناه دین به وحدت واقعی برسد (لواسانی، ۱۳۸۳: ۷۲).

در تمایز میان دولت مسلمانان و دولت اسلامی می‌توان این گونه بیان داشت که: دولت در جهان اسلامی، دولتی است که به مثابه یک امر واقع و به معنای جامعه شناختی آن در جهان اسلام ظاهر شده است و فراز و فرود خود را طی کرده است. اما دولت اسلامی به معنای هنجاری، دولتی است که همه ضوابط و هنجارهای اسلامی را در کانون توجه و عمل قرار داده و دولت ناطق اسلام است (برزگر، ۱۳۸۳: ۱۳).

آنچه ما در این پژوهش به دنبال آن هستیم دولتی است که ارزش‌ها و اصول خود را از دین اسلام می‌گیرد، که در بیانات مقام معظم رهبری از آن تعبیر به دولت اسلامی می‌شود و بعنوان سومین و مهمترین و مشکل‌ترین فرآیند تمدنی نوین اسلامی می‌باشد. البته این مساله قابل ذکر می‌باشد که به دلیل بحث‌های گسترده در رابطه با مفهوم تمدن نوین اسلامی از مفهوم شناسی این واژه خودداری نموده و مخاطب را به کتاب‌هایی که در این رابطه پژوهش‌هایی را انجام داده اند ارجاع می‌دهیم بعنوان نمونه می‌توان به کتاب اندیشه تمدن نوین اسلامی اثر محمدمهدی میرباقری؛ فلسفه تمدن نوین اسلامی اثر رضا غلامی اشاره نمود.

دولت اسلامی دولتی است که انتخاب حاکمان، وظایف، نقش، جهت‌گیری و اهداف دولت مستند به اراده الهی و متون دینی تعریف می‌گردد و بر اساس آن مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. «در دولت دینی قانون جز آنچه از سوی خداوند به پیامبران وحی شده، نیست.»

(لمبتون، ۱۳۸۵: ۳۷) دکتر فیرحی نیز در رابطه با دولت دینی بیان می‌دارد که: «معیار دینی بودن یک دولت استناد به دین و پذیرش مرجعیت دین در زندگی سیاسی است و همچنین در آن ساخت عمومی قدرت سیاسی یا حداقل شرایط حاکمان با معیارهای ملحوظ در نصوص دینی تعریف می‌شود. (فیرحی، ۱۳۹۵: ۲۳-۲۷)

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) یک نوع رویکرد خاصی نسبت به مفهوم دولت اسلامی دارند و آن رویکرد زمانی قابل درک و فهم می‌باشد که دولت اسلامی را در فرآیند پنجگانه تمدن نوین اسلامی مورد بررسی قرار دهیم. در عصر حاضر دولت را عموماً همان قوه مجریه در کشور می‌دانند، در حالی که مقام معظم رهبری دولت اسلامی مد نظر را بسیار وسیع‌تر بیان می‌کنند تعریف ایشان شامل تمامی نهادهای مدیریتی می‌باشد: «در اینجا منظور از دولت، فقط قوه ی مجریه نیست؛ یعنی مجموع دستگاه های مدیریتی کشور که اداره ی یک کشور را برعهده دارند؛ نظامات گوناگون اداره کننده ی کشور؛ دولت اسلامی به معنای سازو کارها و نهادهای سازو کارها برای ایجاد جامعه ی اسلامی می باشد» (بیانات، ۱۳۹۰/۷/۲۴)؛ این سازوکارها و نهادهای برعهده همه ی دستگاهها اعم از قوای مجریه، مقننه، قضائیه و همه ی دستگاهها و تشکیلات حکومتی می باشد و به فرموده ایشان: «دولت اسلامی شامل همه ی کارگزاران نظام اسلامی است؛ نه فقط قوه ی مجریه؛ یعنی حکومت گران و خدمت گزاران عمومی.» (بیانات، ۱۳۸۴/۶/۸)

«ما در مرحله سومیم؛ ما هنوز به کشور اسلامی نرسیده ایم. هیچ کس نمی‌تواند ادعا کند که کشور ما اسلامی است. ما یک نظام اسلامی را طراحی و پایه ریزی... اما نمی‌توانیم ادعا کنیم که ما یک دولت اسلامی هستیم؛ ما کم داریم. ما باید خودمان را بسازیم و پیش ببریم. ما باید خودمان را تربیت کنیم.» (بیانات، ۱۳۷۹/۹/۱۲)

ما در این پژوهش به بوسیله روش نظری داده بنیاد به دنبال سنجش میزان تاثیر مؤلفه‌های دولت اسلامی بر ایجاد تمدن نوین اسلامی می‌باشیم.

تمدن نوین اسلامی

تمدن اسلامی با دعوت پیامبر در مکه آغاز و با تشکیل حکومت در یثرب و گسترش اسلام در جزیره العرب و جهان متمدن آن روزگار - بین النهرین، ایران، روم، مصر، حبشه، هند، ماورالنهر، چین، شمال آفریقا و جنوب اروپا - و مجاور شدن تمدن نوپای اسلامی با تمدن های کهن جهان و کوشش برای شناخت و انتقال آن تمدن ها به حوزه تمدن اسلامی با نهضت ترجمه و تأسیس کتابخانه ها و مدارس و انتقال کتاب ها از حوزه های تمدنی مجاور به حوزه تمدن اسلامی، و انتقال دانشمندان و به تعبیر امروز «جذب مغزهای متفکر» به مراکز علمی و آموزشی جهان اسلام و شکوفایی تمدن اسلامی است از سده سوم تا سده پنجم هجری ادامه یافت. تمدن نوین اسلامی نیز تمدنی دینی است که همه مؤلفه های آن ماخوذ از متن اسلام و در چهارچوب آموزه های قرآن و سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و مشتمل بر همه ابعاد معنوی و مادی زندگی بشر و فضایی است که انسان به لحاظ معنوی و مادی می تواند رشد کند و به غایات مطلوب برسد که خدای متعال او را برای آن غایات خلق کرده است. انسان، زندگی خوب و عزت مند داشته باشد آرمان نظام جمهوری اسلامی همین است. (بیانات، ۱۳۸۳/۳/۲۲) تمدن نوین اسلامی در واقع احیاء عزت و کرامت انسان مسلمان در کنار برخورداری از دستاوردهای علمی و تکنولوژیکی و پیشرفت همه جانبه در ابعاد مادی و معنوی زندگی انسان است. (بیانات، ۱۳۹۱/۷/۲۳) و پاسخگوی نیازهای طبیعی و معنوی انسان است. هدف نهایی تمدن غرب تمتع مادی و هدف نهایی تمدن اسلامی، دستیابی به رستگاری و تقرب الهی است. البته با حاکمیت سیاسی اسلامی اقتصاد هم به عنوان یک وسیله و ابزار برای کمک به تحقق آرمان ها استفاده می شود.

مبانی هستی‌شناختی

مبانی هستی‌شناسی در اندیشه ایشان بر محور توحید استوار است و این مبنای اعتقادی، رکن بینش و نگاه زیر بنایی و قاعده اساسی تمام طرح‌ها و برنامه‌ها و افکار عملی و زندگی ساز در اسلام است. (رهبر معظم انقلاب: ۱۳۵۶، ۳۵) اساس سیاست، نظام سیاسی، حکومت، حاکمیت و هر نوع حرکتی بر بنیاد آن استوار است.

به عقیده مقام معظم رهبری توحید رکنی که به همه عناصر و ابعاد حیات انسانی رنگ متفاوتی می‌دهد. تفسیر انسان، تفسیر تاریخ، تحلیل حوادث حال و گذشته و آینده، تفسیر طبیعت، تبیین همه علائقی که انسان را با دنیای بیرون از وجود او مرتبط می‌کند، و نیز فهم و درک آدمی از وجود خود و خلاصه همه چیزهایی که نظام ارزشی جامعه را می‌سازد، و آن را بر اداره مطلوب خود قادر می‌کند، همه و همه از این جهان بینی الهی ریشه و مایه گرفته و منشعب می‌شود. (بیانات: ۱۳۶۶/۶/۳۱)

در چارچوب این تفکر دین خدا قالب و شکل زندگی بشر است و نه تنها گوهری بر تارک آن. دین یک نظام اجتماعی به بشر ارائه می‌کند، نه فقط یک سلسله عبادات و عادات. هرچند که عبادات و عادات نیز انباشته از روح زندگی و در جهت همان نظام است. این نظام اجتماعی مبتنی بر همان جهان بینی و ساخته به شکل آن است. (بیانات: ۱۳۶۶/۶/۳۱).

مبانی معرفت‌شناختی

از نظر مقام معظم رهبری، هر جامعه و هر ملتی، مبانی معرفتی، مبانی فلسفی و مبانی اخلاقی دارد که آن مبانی تعیین کننده است و به ما می‌گوید چه نوع پیشرفتی مطلوب و چه نوع پیشرفتی نامطلوب است. معظم له تاثیر این عوامل بر نوع پیشرفت را یک تاثیر فوق العاده می‌داند. معرفت به معنای شناخت و آگاهی است. مباحث معرفت‌شناسی، به پرسش از نسبت

معرفت و علم با معروف و معلوم و چگونگی حکایت علم از عالم خارج و همچنین به محدوده، میزان و توان دانش بشری و مسائلی از این قبیل می‌پردازد. این سلسله مباحث، از دیرباز در متن و یا حاشیه مباحث فلسفی، مطرح می‌شد است. (کانت: ۱۳۶۷، ۱۷۵) رهبر معظم انقلاب در پرتو مباحث معرفت‌شناسی اسلامی بر این باور است که ابزار معرفت و شناخت حس (بیانات: ۱۳۶۸/۳/۲۰)، وهم و خیال (بیانات: ۱۳۸۲/۲/۲۹)، عقل و قلب (بیانات: ۱۳۷۶/۱۰/۳) و وحی (بیانات: ۱۳۶۸/۴/۹) است.

ابعاد و ماهیت دولت اسلامی

در اندیشه مقام معظم رهبری دولت فقط قوه مجریه نمی‌باشد بلکه دولت شامل قوه مجریه، مقننه و قضائیه و همچنین شامل تمامی کارگزاران آن‌ها می‌باشد و در این رابطه بیان می‌دارند که: «اکنون دولت باید اسلامی شود. دولت به معنای عام، نه به معنای هیئت وزرا؛ یعنی قوای سه‌گانه، مسئولان کشور، رهبری و همه» (بیانات، ۱۳۷۹/۹/۱۲) معظم له در تبیین ماهیت و ابعاد دولت صرفاً به کارگزاران و مسئولان توجهی نمی‌کند بلکه دیدگاه ایشان در رابطه با دولت اسلامی ساختارها را نیز در بر می‌گیرد، و معتقدند که ساختارها در کنار مسئولان، می‌تواند مقدمه پایه ریزی یک تمدن نوین اسلامی در عالم را ایجاد نماید.

ضرورت ایجاد دولت اسلامی

نگاه مقام معظم رهبری به دولت اسلامی یک نگاهی مقدماتی می‌باشد ایشان معتقدند برای ایجاد تمدن نوین اسلامی باید ما دولت اسلامی را تشکیل بدهیم، ولذا کشور در صورتی می‌تواند به عنوان الگویی در دنیا شناخته شود که همه مشکلات ایجاد یک تمدن اسلامی را برطرف نماید؛ معظم له در این رابطه بیان می‌دارند که: «مسئولان باید به وظایف خود عمل نمایند... مشکلاتی که امروز در بین مردم وجود دارد... موانع راهنند.

برطرف کردن این‌ها هدف نیست؛ برطرف کردن این‌ها برای رسیدن به هدف لازم است. هدف عبارت است از ساختن کشوری که بتواند در دنیا الگو باشد.» (بیانات، ۱۳۷۹/۱۱/۸) لذا ایشان معتقدند که ایجاد جامعه اسلامی الگو که بعنوان چهارمین مرحله از فرآیند تمدن سازی نوین اسلامی می‌باشد زمانی ایجاد خواهد شد که دولت اسلامی تحقق یابد.

اهداف دولت اسلامی

در اندیشه مقام معظم رهبری هدف از ایجاد دولت اسلامی ثمر بخشیدن به هدف‌های انقلاب اسلامی می‌باشد؛ «حکومت اسلامی - در عین اهمیت و ضرورتی که دارد - هدف نیست، بلکه ابزار رسیدن به هدف است. (خسروپناه، ۱۳۹۸، ۹۰) و معتقدند که آخرین هدفی که انقلاب اسلامی به دنبال آن می‌باشد ایجاد یک حیات طیبه در روی این کره خاکی می‌باشد: «انقلاب اسلامی آمده است تا به ملت ایران، حیات طیبه بدهد... این ثمره و هدف نهایی انقلاب است» (بیانات، ۱۳۷۴/۷/۲۲) لذا معتقدند که آن حیات طیبه هم از لحاظ مادی دارای پیشرفت است هم از لحاظ معنوی، چیزی که در تمدن‌های غربی مشاهده نمی‌شود: «حیات طیبه یعنی زندگی گوارا، یک ملت آن وقتی زندگی گوارا دارد که احساس کند و ببیند که دنیا و آخرت او بر طبق مصلحت او به پیش می‌رود... زندگی گوارا وقتی است که رفاه مادی باعدالت، معنویت و اخلاق همراه باشد.» (بیانات، ۱۳۸۳/۱/۲) و برای ایجاد این حیات طیبه لازم است دولتی ایجاد شود که تمامی مؤلفه‌ها در تمامی سطوح آن بر اساس متن اسلام باشد. زیرا برای رسیدن به حیات طیبه در جامعه اسلامی باید مدیران، رؤسا و کارگزاران به الگویی اسلامی برای مردم تبدیل شوند و در صورتی که آن‌ها اصول اخلاقی را رعایت کنند، خواهیم دید که بستر رشد فضائل اخلاقی در جامعه گسترش پیدا می‌کند.

مؤلفه‌های دولت اسلامی

ایجاد دولت اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری بعنوان مهمترین و مشکل‌ترین قسمت از فرآیند تمدن‌سازی قرار دارد. پژوهشگر در این بخش از پژوهش سعی کردیم که مهمترین مؤلفه‌های ایجاد دولت اسلامی را در بیانات ایشان استخراج نماییم و نقشه راه تشکیل دولت اسلامی را تبیین نماییم. لذا در این مسیر سعی شده بیاناتی از ایشان را که در راه رسیدن به پیشرفت که اولین و سخت‌ترین آنها تشکیل دولت اسلامی است بصورت مضمونی مورد تحلیل قرار داده و به نتیجه‌گیری متناسب با منظومه فکری ایشان دست پیدا نماییم.

در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله العالی) برای ایجاد دولت اسلامی در فرآیند تمدن‌سازی نوین اسلامی باید مؤلفه‌هایی را در سه سطح ساختاری، محتوایی و انسانی ایجاد نمود تا در آن صورت بتوان ادعا کرد که ما به دولت مطلوب تمدن‌ساز دست یافته ایم در این بخش به تبیین مؤلفه‌های دولت اسلامی در اندیشه ایشان می‌پردازیم.

مؤلفه‌های ساختاری برای ایجاد دولت اسلامی

در اندیشه ایشان برای ایجاد دولت اسلامی، در وهله اول باید ساختارهای لازم برای تحقق دولت اسلامی را ایجاد نمود، ایشان معتقدند که بدون ایجاد مؤلفه‌های ساختاری امکان تحقق دولت اسلامی وجود نخواهد داشت، از جمله مهمترین مؤلفه‌های ساختاری برای تحقق تمدن نوین اسلامی در اندیشه ایشان عبارتند از:

- نظام‌سازی را یکی از مهمترین مؤلفه‌ها می‌دانند که باید در سطوح مختلف صورت بپذیرد ایشان معتقدند باید نظامات امنیتی، علمی، امنیتی، قضائی، فرهنگی و... صورت بپذیرد.

- تولید و نوسازی نهادها یکی دیگر از مؤلفه‌های تحقق دولت اسلامی می‌باشد، معتقدند که: دولت‌ها در هر نظامی برای اینکه بتوانند اهداف از پیش تعیین شده خود را تحقق ببخشند نیازمند نهادهایی هستند که منطبق با اصول و روش نظام‌های داده شده، آرمان‌ها و اهداف هر

دولتی را تحقق ببخشند. دولت اسلامی نیز از این قاعده مستثنی نخواهد بود و برای اینکه دولتی ایجاد شود که طراز تمدن نوین اسلامی باشد باید نهادهای منطبق با نظامات آن ایجاد گردد و یا اینکه نهادهای موجود را در صورت امکان اصلاح نمود. و نهاد سازی را همانند دولت سازی ارزش مند و یکی می‌دانند و می‌فرمایند: «دولت اسلامی یعنی سازوکارها و نهاد سازی‌های لازم برای ایجاد جامعه اسلامی» (بیانات، ۱۳۹۰/۷/۲۴).

می‌توان مؤلفه‌های دیگری نیز بیان داشت که عبارتند از:

- تولید علوم پایه و جنبش نرم افزاری^۱
- مساله ولایت فقیه^۲
- ساختارهای فرهنگی^۳
- ساختارهای اقتصادی^۴
- ساختارهای سیاسی^۵

مؤلفه‌های محتوایی برای ایجاد دولت اسلامی

از دیگر مؤلفه‌هایی که برای تحقق دولت اسلامی لازم می‌شمارند مؤلفه‌های محتوایی برای تحقق دولت اسلامی می‌باشند که مراد از آن‌ها، همان اصول و متن و چهارچوب و ایدئولوژی لازم برای تحقق دولت اسلامی می‌باشند که می‌توان به چند نمونه اشاره نمود:

- نظم^۶

-
۱. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۸۱/۷/۳.
 ۲. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۷۰/۱/۲۶.
 ۳. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۸۰/۳/۷.
 ۴. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۸۰/۱/۲۸.
 ۵. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۶۹/۳/۱۴.
 ۶. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۷۲/۱۲/۱۳.

- قانون^۱
- مشارکت مردمی^۲
- منبع الهام بخش (دین)^۳
- برنامه ریزی‌های مناسب با افق انقلاب اسلامی^۴
- اقتدار^۵
- علم اسلامی^۶
- تاسی به اهل بیت علیهم السلام و قرآن^۷
- عدالت^۸

مؤلفه‌های انسانی برای ایجاد دولت اسلامی

در اندیشه ایشان برای تحقق دولت اسلامی، کارگزاران باید دارای مؤلفه‌ها و شاخصه‌هایی گردند که در غیر این صورت دست یابی به دولت اسلامی توهمی بیش نخواهد بود، بعنوان نمونه می‌توان به بعضی از این مؤلفه‌ها اشاره نمود:

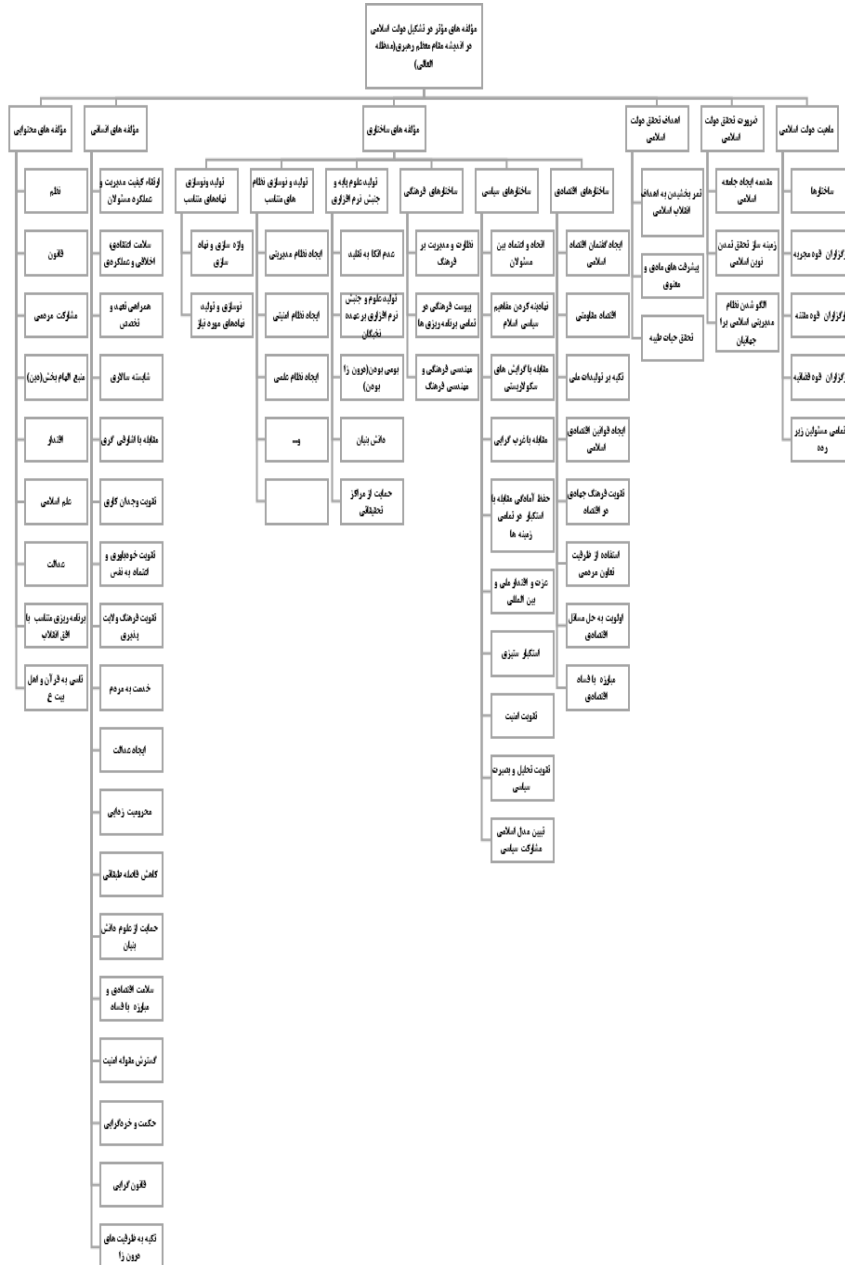
- سلامت اعتقادی و اخلاقی مسئولان^۹
- همراهی تعهد و تخصص^{۱۰}
- شایسته سالاری^۱

-
۱. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۶۶/۱۰/۱۱.
 ۲. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۹۲/۱۲/۲۹.
 ۳. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۸۴/۲/۱۹.
 ۴. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۸۷/۹/۲۷.
 ۵. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۷۶/۲/۳.
 ۶. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۷۰/۴/۱۰.
 ۷. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۷۰/۷/۴.
 ۸. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۸۲/۵/۱۵.
 ۹. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۷۹/۲/۲۳.
 ۱۰. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۷۲/۶/۳.

- مقابله با اشرافی‌گری^۲
 - تقویت وجدان کاری و خودباوری^۳
 - تقویت فرهنگ ولایت‌پذیری^۴
 - خدمت به مردم^۵
 - قانون‌گرایی^۶
 - سلامت اقتصادی^۷
 - تکیه به ظرفیت درونی کشور^۸
 - عدالت‌پذیری^۹
 - محرومیت‌زدایی^{۱۰}
 - ...
- در اندیشه ایشان در صورتی که ما به این مؤلفه‌ها دست پیدا کنیم می‌توانیم خود را دولت اسلامی نامیده و حرکت خود را به سوی ایجاد تمدنی اسلامی به پیش برانیم.

-
۱. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۹۰/۷/۲۴.
 ۲. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۸۷/۹/۲۴.
 ۳. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۷۴/۴/۱۹.
 ۴. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۷۷/۱۲/۴.
 ۵. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۸۲/۱/۱.
 ۶. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۹۲/۶/۶.
 ۷. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۸۵/۸/۲۱.
 ۸. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۹۲/۶/۶.
 ۹. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۹۲/۶/۶.
 ۱۰. بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۶۸/۴/۲۳.

مدل پارادایمی تحقق دولت اسلامی

سنجش میزان تاثیر مؤلفه‌های دولت اسلامی در ایجاد تمدن نوین اسلامی

در منظومه فکری مقام معظم رهبری برای رسیدن به تمدن نوین اسلامی باید فرآیند پنج مرحله‌ای طی شود: «ما یک انقلاب اسلامی داشتیم، بعد نظام اسلامی تشکیل دادیم، مرحله بعد تشکیل دولت اسلامی است، مرحله بعد تشکیل کشور اسلامی است، مرحله بعد تشکیل تمدن بین الملل اسلامی است. ما امروز در مرحله دولت اسلامی و کشور اسلامی قرار داریم. (بیانات، ۱۳۸۳/۸/۶) در اندیشه ایشان با تحقق یافتن انقلاب اسلامی و نظام اسلامی ساختارهای لازم جهت تحقق دولت اسلامی ایجاد گردیده است که البته برای تحقق دولت اسلامی به معنای واقعی کلمه باید مؤلفه‌هایی ایجاد گردد که پژوهشگر در بخش قبلی این پژوهش آن‌ها را در یک مدل پارادایمی مورد تبیین قرار داده است، ایشان معتقدند که دولت اسلامی دارای اهداف میان مدتی می‌باشد که باید مقدمه‌ای شود برای تحقق تمدن نوین اسلامی که بتواند آوازه اسلام و توحید را به سراسر عالم برساند. در منظومه فکری ایشان ایجاد تمدن نوین اسلامی نیاز به دو بعد دارد یک بعد ابزاری و سخت افزاری که عبارت است از ساختارهای اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، امنیتی، علمی و... که در صورت ایجاد دولت اسلامی، این مؤلفه‌ها تحقق خواهند یافت، و همچنین یک بعد نرم افزاری و حقیقی و اصلی نیز دارد که همان ایجاد سبک زندگی بر مدار قوانین و احکام و آموزه‌های اسلامی در متن جامعه می‌باشد که مؤلفه اصلی در تحقق جامعه اسلامی می‌باشد؛ لذا مؤلفه‌های دولت سازی در صورت تحقق یافتن سبب ایجاد دولت اسلامی می‌باشد که می‌تواند ابعاد سخت افزاری و نرم ابزاری را در تحقق تمدن نوین اسلامی به ارمغان بیاورد.

پژوهشگر در این بخش از پژوهش بدنبال تبیین جایگاه صحیح مؤلفه‌های تشکیل دولت اسلامی در تحقق تمدن نوین لازم می‌بیند از روش نظریه پردازی داده بنیاد برای تبیین اجمالی ابعاد تحقق تمدن نوین اسلامی و میزان تاثیر مؤلفه‌های دولت اسلامی در تحقق تمدن نوین اسلامی استفاده نماید و یادآور می‌شود که در این بخش بدنبال تبیین مفصل ابعاد تمدن نوین اسلامی نمی‌باشد.

روش شناسی پژوهش

نظریه داده بنیاد (Grounded Theory) نوعی از نظریه است که بصورت استقرائی از مطالعه یک پدیده حاصل می‌شود. در این روش مطالعه پدیده اجازه می‌دهد که نظریه حاکم بر آن در طول زمان پدیدار شود. (دانایی فرد، ۱۳۸۴، ص ۵۷-۵۹).

در واقع نظریه بنیادی، یک روش شناسی عمومی می‌باشد برای تدوین نظریه‌هایی که به صورت نظام مند ریشه در گردآوری و تحلیل داده‌ها دارد. هدف نهایی که این نظریه دارد، ارائه یک تبیین نظری جامع در رابطه با پدیده‌ای است که بصورت استقراء در مطالعه داده‌های آن حاصل می‌شود. به طور کلی این راهبرد، داده‌های حاصل از منابع اطلاعاتی لازم را به مجموعه‌ای از رمزها تبدیل کرده، سپس رمزهای مشترک را پس از تبیین محورها به مقوله و آن گاه مؤلفه‌ها را در چارچوب ابعاد مشترک در آورده و پس از آن مدل نهایی را ارائه می‌کند. پدیده مورد مطالعه می‌تواند مساله‌ای در سازمان یا حتی در یک متن باشد. درباره متن‌ها خود پژوهشگر با طرح مسئله‌ای به مطالعه متن‌های گوناگون از جمله کتاب، مجله و منابع گوناگون متنی می‌پردازد و داده‌های مرتبط با مسئله را استخراج و آنها را رمزگزاری و طبقه بندی می‌کند و سرانجام نظریه خود را ارائه می‌دهد.

چرایی انتخاب روش پژوهش و منابع داده‌ها

اگرچه از سوی علمای اسلامی در رابطه با علوم دینی از روش‌هایی همانند اصول فقه، روش‌ها کلامی، تفسیری، علم رجال و درایه که بسیار دقیق و علمی تدوین گردیده اند استفاده شده است، اما در رابطه با علوم مستحدثه و کاربردی، و نحوه انجام تحقیق در متون دینی برای پاسخگو بودن به جامعه کنونی اقدام قابل توجهی صورت نپذیرفته است. از جهتی، روش شناسی رواج یافته در علوم دینی که اکثراً در جهت پاسخگویی به نیازهای علم فقه تدوین و تولید شده‌اند، برای استفاده کردن در تحقیق‌های علوم جدید و مستحدثه جامعه کنونی، با رویکرد و نگرش اسلامی، به نظر ناکافی می‌باشد.

یکی از روش‌هایی که می‌تواند مانند پلی بین دو پارادایم گذشته و آینده نقشی اساسی ایفا کند، روش نظریه داده بنیاد است. روشی که با استفاده از استقرار و بر اساس داده‌های واقعی و کیفی به پدید ساختن نظریه می‌پردازد. این روش با شکستن قالب‌های محدود گذشته که اغلب به آزمون نظریه‌های مستفاد از قیاس بسنده می‌کرد خود به نظریه پردازی می‌پردازد. این ویژگی باعث شده است که روش نظریه داده بنیاد با تحقیق‌های اسلامی سنخیت بیشتری داشته باشد؛ زیرا تحمیل پیش فرض‌های محقق بر متن‌های اسلامی و تفسیر به رای آن‌ها برای انطباق با نظریه‌های برخاسته از رویکردهای تجربی و مادی به شدت از سوی اندیشه وران مسلمان نکوهش شده است. از سوی دیگر، مرحله‌های انجام نظریه داده بنیاد از چگونگی جمع آوری داده‌ها تا مرحله‌های دسته بندی آن‌ها و تجزیه و تحلیل نهایی و ارائه نظریه بی شباهت با سیره محققان اسلامی نیست. (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۲۴)

از آنجایی که بیانات مقام معظم رهبری در جایگاه یک فقیه، اسلام شناس، و رهبری آشنا به مقتضیات جامعه کنونی ایران، برخوردار از یک مکتب فکری برخاسته از روح آموزه‌های اسلام ناب است، از نظر محققان بررسی فرمایشات وی نیز در حوزه تحقیق‌های اسلامی قرار می‌گیرد و نظریه داده بنیاد بهترین روش انجام کار است.

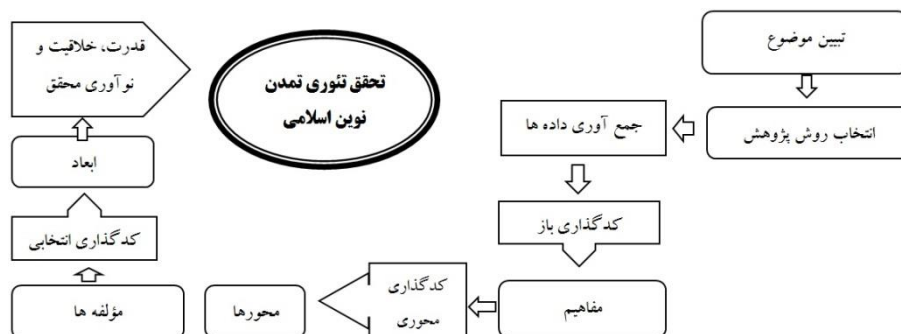
استفاده از روش نظریه پردازی داده بنیاد در جایی است که محقق نیازمند نظریه جدید درباره پدیده مورد مطالعه است. پدید ساختن نظریه متفاوت از جمع آوری و تدوین مجموعه‌ای از نظریه‌های پیشین درباره موضوعی خاص است (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶، ص ۷۷)؛ از این رو می‌توان روش نظریه پردازی داده بنیاد را از حیث کارآمدی و کمک به فهم محقق در رتبه‌ای بالاتر قرار داد؛ چرا که افراد موجود در یک محیط را در نظر گرفته، احساس‌های آنان را درک کرده و تا حد امکان می‌کوشد پیچیدگی‌های موجود در فرآیند رفتارها و تعامل‌های آنان را انعکاس دهد (Creswell, 2005, p.411).

فهم منظومه فکری مقام معظم رهبری، نیازمند دست یابی به نظام مفهوم‌های حاکم بر سخنان وی و استنباط از آن است که در پژوهش پیش رو تدوین این نظام مفهوم‌ها در رابطه با دولت اسلامی پی‌گیری می‌شود. تحلیل و طراحی نظام مفهوم‌های اندیشه‌ای مقام معظم رهبری، فهم رهنمودهای وی را آسان‌تر کرده و امکان طراحی نظم اندیشه‌ای وی را برای اجرا فراهم می‌کند. بر اساس توضیح‌های پیشین روش شناسی پژوهش پیش رو بر مبنای راهبرد داده بنیاد متنی است. این روش در منبع استفاده شده است (دانایی فرد و مومنی، ۱۳۸۸، ص ۷۵-۱۱۰).

مدل مفهومی پژوهش

شیوه جمع‌آوری داده‌ها در راهبرد نظریه پردازی داده بنیاد به شیوه کاملاً ارادی صورت می‌گیرد. مسئله پژوهش حاضر، میزان تاثیر مؤلفه‌های دولت اسلامی در تحقق تمدن نوین اسلامی بر مبنای نظریات و اندیشه‌های مقام معظم رهبری با استفاده از نظریه داده بنیاد است. مدل مفهومی پژوهش در تصویر شماره ۱ به نمایش گذاشته شده است. بدیهی است که، استفاده از نظریه داده بنیاد متنی باید به ایجاد کردن نظریه بینجامد و این مهم در تصویر نشان داده شده است. سرانجام نتیجه پژوهش حاضر رمزگزاری انتخابی در قالب یک مدل بصری بیان شده است.

مدل مفهومی پژوهش

پیاده سازی روش

جمع آوری داده‌ها

در مرحله جمع آوری داده، نمونه گیری (Sampling) هدفمند انجام می‌گیرد. نمونه گیری نظری (Theoretical Sampling) شیوه‌ای از جمع آوری داده بر مبنای مفهوم‌ها و موضوع‌هایی است که از داده سرچشمه می‌گیرد. جمع آوری داده‌ها، روندی کاملاً انعطاف پذیر است. بیانات، مکتوبات، پیام‌ها، فیلم‌ها، مصاحبه‌ها و... همگی از جمله منابع مناسب برای جمع آوری داده‌ها می‌باشند. با اینکه امکان توسعه دادن مفهوم‌ها بر مبنای بُعدهای آنان و تشخیص روابط بین مفهوم‌هاست. در نمونه گیری نظری، محقق باید اجازه دهد که تحلیل فرآیند تحقیق را هدایت کند.

در نظریه داده بنیاد، کارگردآوری داده، تا زمانی ادامه می‌یابد که پژوهشگر اطمینان حاصل کند که ادامه گردآوری چیز تازه‌ای به دانسته‌های او نمی‌افزاید. بنابراین پژوهشگر ناگزیر است گردآوری را تا رسیدن به «نقطه اشباع» ادامه دهد. یکی از نشانه‌های نقطه اشباع، روبرو شدن با داده‌های تکراری است. (Sousa, 2006, p.324) از این رو در این پژوهش منابع جمع آوری داده‌ها، پایگاه اطلاع رسانی مقام معظم رهبری و نرم افزارهای نور می‌باشند که بیانات ایشان در آن‌ها بصورت مستند قابل دسترسی می‌باشد.

مرحله تجزیه و تحلیل داده‌ها

در تحقیق نظریه پردازی داده بنیاد، فرآیند جمع آوری داده‌ها، نظم دادن و تجزیه و تحلیل داده‌ها به هم وابسته بوده و همزمان انجام می‌شوند. به باور اشتراوس و کوربین این فرآیند، عملی را نشان می‌دهد که به وسیله آن نظریه‌ها بر پایه داده‌ها ساخته می‌شوند. این قسمت، فرایند اصلی ساخت نظریه است. نکته شایان ذکر اینکه مرز بین انواع رمزگذاری‌ها مصنوعی است؛ یعنی ممکن است از یک مرحله رمزگذاری به مرحله دیگری وارد شد، بدون

اینکه متوجه بود. این اتفاق بیشتر در مرحله رمزگذاری باز و رمزگذاری محوری اتفاق می‌افتد. در مرحله تحلیل، رمزگذاری‌های باز (Open Coding)، محوری (Axial coding) و انتخابی (Selective Coding) وجود دارند. رمزگذاری به بخش فرآیندی از تحلیل اشاره دارد که از خلال آن مفهومی تشخیص داده شده، بعدها و ویژگی‌های آن در داده‌ها کشف می‌شوند. رمزگذاری باز به آن بخش از کار اطلاق می‌شود که به طبقه‌بندی کردن پدیده‌ها از یادداشت‌های کوتاه پرداخته می‌شود که نتیجه نهایی آن، نام نهادن و طبقه‌بندی کردن مفهومی است. در این نوع تحلیل، نکته‌های کلیدی داده‌ها تحلیل شده و معانی یافت شده از آن‌ها رمزگذاری می‌شود. بر این اساس در پژوهش پیش رو رمزها اشاره به نکته‌ها و موضوع‌های برجسته و مهم در خلال سخنرانی‌های رهبری داشته و دغدغه‌ها و تاکید‌های وی را نشان می‌دهد؛ بنابراین در مرحله گردآوری داده‌ها، داده‌های مورد نیاز (بیانات مقام معظم رهبری در خصوص دولت اسلامی و تمدن نوین اسلامی) گردآوری شده است. در مرحله اول بیانات مقام معظم رهبری از سال (۹۴ تا ۵۸) مورد مطالعه قرار گرفت. برای پوشش جامع، هم از منابع الکترونیک و هم از منابع مکتوب استفاده گردیده است. برای جمع‌آوری داده‌ها از نرم افزار حدیث ولایت و سایت بنیاد نشر و حفظ آثار مقام معظم رهبری استفاده شد. لازم به ذکر می‌باشد که بیاناتی که به طور ویژه به مساله دولت اسلامی پرداخته اند را با دقت بیشتری مورد بررسی قرار داده و کدهای مرتبط با موضوع پژوهش از آن استخراج گردیده است.

رمزگذاری محوری مرحله دیگری از تحلیل است که پس از مرحله رمزگذاری باز انجام می‌شود. رمزگذاری محوری را اشتراوس و کوربین فرآیندی می‌دانند که طی آن مفهومی به هم ربط داده می‌شوند (Lee, 2001, p. 50). بعد از اینکه در روند رمزگذاری باز، داده‌ها به مفهومی و طبقه‌بندی‌ها و زیر طبقه‌بندی‌ها را در شکل جدیدی نشان دهد؛ پس هدف اصلی رمزگذاری محوری این است که داده‌هایی را که در فرآیند رمزگذاری شکسته شده‌اند، دوباره گردآوری کند. در این رمزگذاری، فرد به دنبال بر هم زدن و

پیوستن طبقه بندی هاست تا تبیینی دقیق تر و کامل تر از پدیده ارائه شود. بر این اساس در پژوهش پیش رو نیز از راه مقایسه هر مفهوم با مفهوم‌های دیگر، محورهای مشترکی کشف شد که مقوله‌ها را شکل داد؛ و سپس از دقت در مقوله به ابعاد دست یافته و در انتها مفهوم‌ها، مقوله‌ها و ابعاد به تایید خبرگان رسیدند.

مرحله اول: کدگذاری باز

در این بخش، بر اساس روش متداول در نظریه داده بنیاد، به هر یک از اجزاء، عنوانی داده می‌شود. این عنوان، که اصطلاحاً به آن کد داده می‌شود، باید گویای محتوای داده باشد، به طوری که محقق و خواننده، با مشاهده این عنوان و تیترا، تا حدود زیادی به مفهوم جملات پی ببرند. (Miles & Huberman, 2002, p.51) در اجرای این مرحله، بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری در رابطه با تمدن نوین اسلامی جمع آوری شده در جدولی نوشته شدند و در مرحله کدگذاری باز برای هر یک از آن‌ها، عنوان مناسبی برگزیده شد. که نمونه‌ای از کدگذاری مفاهیم در جدول شماره ۱ آمده است، البته کدها در نزد پژوهشگر موجود می‌باشند:

جدول شماره ۱: نمونه کدگذاری باز

مفهوم کد	داده‌ها	شناسه
<p>- شکل گیری تمدن نوین اسلامی از دو بخش ابزاری و متنی</p> <p>- بخش ابزاری تمدن نوین اسلامی عبارتند از: علم، اختراع، صنعت، سیاست، اقتصاد، اقتدار، اعتبار بین المللی، تبلیغ</p> <p>- بخش حقیقی و متنی و اصلی تمدن نوین اسلامی عبارت است از: سبک زندگی</p> <p>- مراد از سبک زندگی یعنی مسئله خانواده، ازدواج، نوع مسکن، نوع لباس، الگوی مصرف، نوع خوراک، نوع آشپزی، تفریحات، مسئلهی خط، مسئلهی زبان، مسئلهی کسب و کار، رفتار ما در محل کار، رفتار ما در دانشگاه، رفتار ما در مدرسه، رفتار ما در فعالیت سیاسی، رفتار ما در ورزش، رفتار ما در رسانه‌ای که در اختیار ماست، رفتار ما با پدر و مادر، رفتار ما با همسر، رفتار ما با فرزند، رفتار ما با رئیس، رفتار ما با مرئوس، رفتار ما با پلیس، رفتار ما با مأمور دولت، سفرهای ما، نظافت و طهارت ما، رفتار ما با دوست، رفتار ما با دشمن، رفتار ما با بیگانه</p> <p>- نام گذاری بخش ابزاری را به بخش سخت افزاری تمدن نوین اسلامی و نام گذاری</p>	<p>ما اگر پیشرفت همه‌جانبه را به معنای تمدن‌سازی نوین اسلامی بگیریم- بالاخره یک مصداق عینی و خارجی برای پیشرفت با مفهوم اسلامی وجود دارد؛ اینجور بگوئیم که هدف ملت ایران و هدف انقلاب اسلامی، ایجاد یک تمدن نوین اسلامی است؛ این محاسبه‌ی درستی است- این تمدن نوین دو بخش دارد: یک بخش، بخش ابزاری است؛ یک بخش دیگر، بخش متنی و اصلی و اساسی است. به هر دو بخش باید رسید.</p> <p>آن بخش ابزاری چیست؟ بخش ابزاری عبارت است از همین ارزش‌هایی که ما امروز به عنوان پیشرفت کشور مطرح می‌کنیم: علم، اختراع، صنعت، سیاست، اقتصاد، اقتدار سیاسی و نظامی، اعتبار بین‌المللی، تبلیغ و ابزارهای تبلیغ؛ اینها همه بخش ابزاری تمدن است؛ وسیله است. البته ما در این بخش در کشور پیشرفت خوبی داشته‌ایم. کارهای زیاد و خوبی شده است؛ هم در زمینه‌ی سیاست، هم در زمینه‌ی مسائل علمی، هم در زمینه‌ی مسائل اجتماعی، هم در زمینه‌ی اختراعات- که شما حالا اینجا نمونه‌اش را ملاحظه کردید و این جوان عزیز برای ما شرح دادند- و از این قبیل، الی ماشاءالله در سرتاسر کشور انجام گرفته است. در بخش ابزاری، علی‌رغم فشارها و تهدیدها و تحریمها و این چیزها، پیشرفت کشور خوب بوده است.</p> <p>اما بخش حقیقی، آن چیزهایی است که متن زندگی ما را تشکیل می‌دهد؛ که همان سبک زندگی است که عرض کردیم. این، بخش حقیقی و اصلی تمدن است؛ مثل مسئلهی خانواده، سبک ازدواج، نوع مسکن، نوع لباس، الگوی مصرف، نوع خوراک، نوع آشپزی، تفریحات، مسئلهی خط، مسئلهی زبان، مسئلهی کسب و کار، رفتار ما در محل کار، رفتار ما در دانشگاه، رفتار ما در مدرسه، رفتار ما در فعالیت سیاسی، رفتار ما در ورزش، رفتار ما در رسانه‌ای که در اختیار ماست، رفتار ما با پدر و مادر، رفتار ما با همسر، رفتار ما با فرزند، رفتار ما با رئیس، رفتار ما با مرئوس، رفتار ما با پلیس، رفتار ما با مأمور دولت، سفرهای</p>	<p>R5+R6+R7+R1+R2+R3+R4</p>

<p>بخش متنی و حقیقی را به بخش نرم افزاری تمدن نوین اسلامی</p> <p>- نتیجه بخش نبودن رسیدن به بخش ابزاری و سخت افزاری صرف بدون رسیدن به بخش حقیقی و متنی و نرم افزاری تمدن</p> <p>- رسیدن به تمدن بدون بخش نرم افزاری و حقیقی نمونه همان تمدن غربی</p>	<p>ما، نظافت و طهارت ما، رفتار ما با دوست، رفتار ما با دشمن، رفتار ما با بیگانه؛ اینها آن بخشهای اصلی تمدن است، که متن زندگی انسان است.</p> <p>خب، می شود این بخش را به منزله‌ی بخش نرم‌افزاری تمدن به حساب آورد؛ و آن بخش اول راه بخش های سخت‌افزاری به حساب آورد. اگر ما در این بخشی که متن زندگی است، پیشرفت نکنیم، همه‌ی پیشرفتهائی که در بخش اول کردیم، نمی‌تواند ما را رستگار کند؛ نمی‌تواند به ما امنیت و آرامش روانی ببخشد؛ همچنان که می‌بینید در دنیای غرب نتوانسته. در آنجا افسردگی هست، ناامیدی هست، از درون به هم ریختن هست، عدم امنیت انسانها در اجتماع و در خانواده هست، بی‌هدفی و پوچی هست؛ با اینکه ثروت هست، بمب اتم هست، پیشرفتهای گوناگون علمی هست، قدرت نظامی هم هست. اصل قضیه این است که ما بتوانیم متن زندگی راه این بخش اصلی تمدن را اصلاح کنیم.</p>	
<p>- بن مایه تحقق فرهنگ زندگی اسلامی و سبک زندگی اسلامی عبارت است از: خردورزی، حقوق، اخلاق و...</p> <p>- توامان بودن بخش سخت افزار و نرم افزار برای ایجاد تمدن اسلامی</p>	<p>یک مقوله‌ای در اینجا مطرح می‌شود و سر بر می‌آورد، به عنوان مقوله‌ی فرهنگ زندگی. باید ما به دنبال این باشیم که فرهنگ زندگی را تبیین کنیم، تدوین کنیم و به شکل مطلوب اسلام تحقق ببخشیم. البته اسلام بُنمایه‌های یک چنین فرهنگی را برای ما معین کرده است. بُنمایه‌های این فرهنگ عبارت است از خردورزی، اخلاق، حقوق؛ اینها را اسلام در اختیار ما قرار داده است. اگر ما به این مقولات به طور جدی نپردازیم، پیشرفت اسلامی تحقق پیدا نخواهد کرد و تمدن نوین اسلامی شکل نخواهد گرفت. هرچه ما در صنعت پیش برویم، هرچه اختراعات و اکتشافات زیاد شود، اگر این بخش را ما درست نکنیم، پیشرفت اسلامی به معنای حقیقی کلمه نکرده‌ایم. باید دنبال این بخش، زیاد کار کنیم؛ زیاد تلاش کنیم. (بیانات، ۱۳۹۱/۷/۲۳)</p>	<p>R8+R9</p>
<p>- پرهیز از تقلید گرایی در تولید و ایجاد سبک زندگی اسلامی</p>	<p>ما برای ساختن این بخش از تمدن نوین اسلامی، به شدت باید از تقلید پرهیز کنیم؛ تقلید از آن کسانی که سعی دارند روش‌های زندگی و سبک و سلوک زندگی را به ملت‌ها تحمیل کنند. (بیانات، ۱۳۹۱/۷/۲۳)</p>	<p>R10</p>
<p>- ناممکن بودن ایجاد تمدن اسلامی بدون ایجاد بخش متنی و نرم افزاری آن</p>	<p>ما از علم ترویج می‌کنیم، از صنعت ترویج می‌کنیم، از اختراع و نوآوری ترویج می‌کنیم، هر مبتکری و هر ابتکاری را با احترام تمام بر روی چشم می‌نشانیم- این به جای خود</p>	<p>R11</p>

	<p>محفوظ- اما همان طور که گفتیم، اصل قضیه جای دیگر است؛ اصل قضیه، درست کردن سبک زندگی است، رفتار اجتماعی است، اخلاق عمومی است، فرهنگ زندگی است. باید در این بخش، ما پیش برویم؛ باید تلاش کنیم. تمدن نوین اسلامی که ما مدعی‌اش هستیم و دنبالش هستیم و انقلاب اسلامی می‌خواهد آن را به وجود بیاورد، بدون این بخش تحقق پیدا نخواهد کرد. اگر آن تمدن به وجود آمد، آن وقت ملت ایران در اوج عزت است؛ ثروت هم دنبالش هست، رفاه هم دنبالش هست، امنیت هم دنبالش هست، عزت بین‌المللی هم دنبالش هست؛ همه چیز با او خواهد بود، همراه با معنویت. (بیانات، ۱۳۹۱/۷/۲۳)</p>	
<p>- ممکن بودن ایجاد تمدن نوین اسلامی در صورت تحقق دین، تقوا، امانت، عفت، علم... و بصورت کلی یعنی همان بخش ابزاری و بخش متنی و حقیقی</p>	<p>یک جمله به شما جوانهای عزیز عرض می‌کنم. جوانها! بدانید، بدون هیچ‌گونه تردیدی آینده‌ی روشن و امیدبخش این کشور و این نظام متعلق به شما است؛ شما خواهید توانست کشورتان و ملتتان را به اوج افتخار برسانید؛ شما به توفیق الهی خواهید توانست الگو و نمونه‌ی کامل تمدن نوین اسلامی را در این آب و خاک تشکیل بدهید؛ برای اینکه بتوانید این وظائف بزرگ را انجام بدهید، بایستی دین را، تقوا را، عفت را، پاکیزگی روحی را در میان خودتان هر چه بیشتر ترویج کنید و تقویت کنید. جوان امروز احتیاج دارد به دین، به تقوا، به علم، به نشاط کار، به امانت، به عفت، به [انجام] خدمات اجتماعی و به ورزش؛ اینها خصوصیتی است که جوان امروز به آن احتیاج دارد و شما عزیزان بسیجی من ان شاء الله توفیق انجام این کار را داشته باشید. (بیانات، ۱۳۹۲/۸/۲۹)</p>	<p>R12</p>
<p>- ضرورت تشکیل کشوری پیشرفته، قدرتمند، شریف، دارای حرف نو در مسائل بشری، دارای عزت و دارای احساس عزت، سرشار از معنویت و ایمان که عبارتند از همان بخش ابزاری و بخش متنی تمدن نوین اسلامی</p>	<p>لزوم نگاه جدی و عملیاتی به نخبگان با هدف تبدیل ایران به کشوری: ۱. پیشرفته، قدرتمند، شریف، دارای حرف نو در مسائل بشری ۲. ۳. ۴. ۵. دارای عزت و دارای احساس عزت ۶. ۷. سرشار از معنویت و ایمان ۸. ۹. برافرازنده‌ی پرچم تمدن نوین اسلامی (بیانات، ۱۳۹۵/۷/۲۸)</p>	<p>R13</p>
<p>- ایجاد دولت اسلامی و جامعه اسلامی لازمه تحقق تمدن نوین اسلامی</p>	<p>جامعه‌ی اسلامی خیلی مهم است؛ ما خیلی فاصله داریم تا جامعه‌ی اسلامی. عرض کرده‌ایم که ما نظام اسلامی را تشکیل داده‌ایم، دولت اسلامی را نصفه‌کاره داریم، یک چیزکی که البته هنوز دولت اسلامی نیست؛ اگر دولت اسلامی تحقق</p>	<p>R14</p>

	<p>پیدا کرد، آن وقت نوبت می‌رسد به جامعه‌ی اسلامی که بتوانیم جامعه‌مان را اسلامی کنیم؛ بعد آن وقت نوبت جهان‌شمولی و ایجاد تمدن اسلامی است. (بیانات، ۱۳۹۵/۲/۲۵)</p>	
<p>- تولید و عرضه تمدن نوین اسلامی به تمامی ملت‌ها بعنوان یک هدیه الهی</p>	<p>دنیای اسلام امروز وظیفه دارد مثل خود اسلام و مثل خود پیغمبر، روحی در این دنیا بدمد، فضای جدیدی ایجاد کند، راه تازه‌ای را باز کند. ما به این پدیده‌ای که در انتظار آن هستیم می‌گوییم «تمدن نوین اسلامی». ما باید دنبال تمدن نوین اسلامی باشیم برای بشریت؛ این تفاوت اساسی دارد با آنچه قدرتها درباره‌ی بشریت فکر میکنند و عمل میکنند؛ این به معنای تصرف سرزمین‌ها نیست؛ این به معنای تجاوز به حقوق ملت‌ها نیست؛ این به معنای تحمیل اخلاق و فرهنگ خود بر دیگر ملت‌ها نیست؛ این به معنای عرضه کردن هدیه‌ی الهی به ملت‌ها است، تا ملت‌ها با اختیار خود، با انتخاب خود، با تشخیص خود راه درست را انتخاب کنند. راهی که امروز قدرتهای جهان ملت‌ها را به آن راه کشانده‌اند، راه غلط و راه گمراهی است. این وظیفه‌ی امروز ما است. (بیانات، ۱۳۹۴/۱۰/۸)</p>	<p>R15</p>

مرحله دوم: کدگذاری محوری

وظیفه محقق در این مرحله، دسته‌بندی و مقایسه «Categorazing & Comparison» عناوین استخراج شده از داده‌ها است. این کار مستلزم صرف وقت و حوصله بسیار است، چرا که ابتدا ارتباط بین آن‌ها، چندان آشکار نیست، در واقع محقق خود را، با انبوهی از داده‌های خام روبرو می‌بیند که چندان به هم ربطی ندارند اما به زودی پیوندهای نامرئی هویدا خواهد شد و زیبایی روش نظریه داده بنیاد در این مرحله نهفته است. (منصوریان، ۲۰۰۵، ص ۳۹۰)

با مقایسه مفاهیم مختلف می‌توان زمینه‌های مشترک بیشتری را میان آن‌ها کشف کرد که امکان طبقه بندی مفاهیم مشابه در قالب طبقه بندی‌های یکسان را، فراهم خواهد ساخت. پدیدآورندگان این نظریه، نام این فرآیند مقایسه مستمر مفاهیم بایکدیگر را «روش مقایسه پایدار» یا «روش تطبیق مداوم» نامیده‌اند. (Selden, 2005, p.119)

با استفاده از تکنیک مقایسه پایدار، زمینه ظهور ابعاد مشترک مفاهیم که همان کدگذاری محوری است، امکان پذیر گردید. حاصل این مرحله از فرآیند تحقیق، شکل گیری مؤلفه‌ها است که در جدول شماره ۲ بیان گردید:

جدول شماره ۲: نمونه کدگذاری محوری

شناسه	مفاهیم	محورها	مؤلفه (مقوله)
R1+R5+R6+R7+R9+R11+R12+R13+R14	<p>شکل گیری تمدن نوین اسلامی از دو بخش ابزاری و متنی + نام گذاری بخش ابزاری را به بخش سخت افزاری تمدن نوین اسلامی و نام گذاری بخش متنی و حقیقی را به بخش نرم افزاری تمدن نوین اسلامی + نتیجه بخش نبودن رسیدن به بخش ابزاری و سخت افزاری صرف بدون رسیدن به بخش حقیقی و متنی و نرم افزاری تمدن + رسیدن به تمدن بدون بخش نرم افزاری و حقیقی نمونه همان تمدن غربی + توامان بودن بخش سخت افزار و نرم افزار برای ایجاد تمدن اسلامی</p> <p>+ ناممکن بودن ایجاد تمدن اسلامی بدون ایجاد بخش متنی و نرم افزاری آن + ممکن بودن ایجاد تمدن نوین اسلامی در صورت تحقق دین، تقوا، امانت، عفت، علم... و بصورت کلی یعنی همان بخش ابزاری و بخش متنی و حقیقی + ضرورت تشکیل کشوری پیشرفته، قدرتمند، شریف، دارای حرف نو در مسائل بشری، دارای عزت و دارای احساس عزت، سرشار از معنویت و ایمان که عبارتند از همان بخش ابزاری و بخش متنی تمدن نوین اسلامی + ایجاد دولت اسلامی و جامعه اسلامی لازمه تحقق تمدن نوین اسلامی</p>	<p>دو بخشی بودن ایجاد تمدن نوین اسلامی، بخش سخت افزاری و نرم افزاری، بخش سخت افزاری همان بخش ابزاری و بخش نرم افزاری همان بخش حقیقی، بخش ابزاری همان مؤلفه‌هایی که در دولت اسلامی، بخش نرم افزاری همان مؤلفه‌های جامعه اسلامی، علم و صنعت و امنیت و... از مؤلفه‌های ابزاری و تقوی و عفت و معنویت و ایمان و اخلاق از مؤلفه‌های نرم افزاری و حقیقی</p>	<p>ایجاد تمدن از دوبخش ابزاری و حقیقی (متنی)</p>
R2	<p>بخش ابزاری تمدن نوین اسلامی عبارتند از: علم، اختراع، صنعت، سیاست، اقتصاد، اقتدار، اعتبار بین المللی، تبلیغ</p>	<p>بخش ابزاری یعنی تولید علم، پیشرفت در تولیدات در صنعت در سیاست در اقتصاد در فرهنگ در اقتدار</p>	<p>بخش ابزاری همان مؤلفه‌های تشکیل دولت اسلامی</p>

<p>بخش نرم افزاری و حقیقی و متنی همان تحقق خارجی سبک زندگی اسلامی که عبارت است از تحقق جامعه اسلامی</p>	<p>سبک زندگی بخش حقیقی و متنی و اصلی تمدن، بخش نرم افزاری یا همان سبک زندگی یعنی تحقق مؤلفه‌های اسلامی همانند مسائل خانواده، ازدواج؛ لباس، الگوی مصرف و... در جامعه، بن مایه سبک زندگی عبارت است از اخلاق، خردورزی و... سبک زندگی و تولید درونی سبک زندگی بخش حقیقی و متنی و اصلی تمدنی</p>	<p>بخش حقیقی و متنی و اصلی تمدن نوین اسلامی عبارت است از: سبک زندگی + مراد از سبک زندگی یعنی مسئله خانواده، ازدواج، نوع مسکن، نوع لباس، الگوی مصرف، نوع خوراک، نوع آشپزی، تفریحات، مسئله‌ی خط، مسئله‌ی زبان، مسئله‌ی کسب و کار، رفتار ما در محل کار، رفتار ما در دانشگاه، رفتار ما در مدرسه، رفتار ما در فعالیت سیاسی، رفتار ما در ورزش، رفتار ما در رسانه‌ای که در اختیار ماست، رفتار ما با پدر و مادر، رفتار ما با همسر، رفتار ما با فرزند، رفتار ما با رئیس، رفتار ما با مرئوس، رفتار ما با پلیس، رفتار ما با مأمور دولت، سفرهای ما، نظافت و طهارت ما، رفتار ما با دوست، رفتار ما با دشمن، رفتار ما با بیگانه + بن مایه تحقق فرهنگ زندگی اسلامی و سبک زندگی اسلامی عبارت است از: خردورزی، حقوق، اخلاق و... + پرهیز از تقلید گرایی در تولید و ایجاد سبک زندگی اسلامی</p>	<p>R3+R4+R8+R10</p>
<p>همراه کردن ملت‌های دنیا را در گسترش تمدن</p>	<p>هدیه کردن تمدن اسلامی را به جوامع مسلمین و ملت‌ها</p>	<p>تولید و عرضه تمدن نوین اسلامی به تمامی ملت‌ها بعنوان یک هدیه الهی</p>	<p>R15</p>

مرحله سوم: کدگذاری انتخابی

به عقیده استراوس، کدگذاری انتخابی عبارت است از سیستماتیک انتخاب مؤلفه‌های اصلی و ارتباط دادن آن‌ها با سایر مؤلفه‌ها، اعتبار بخشیدن به روابط و پرکردن جاهای خالی با مقولاتی که نیاز به اصلاح و گسترش بیشتر دارند. (استراوس و کوربین، ۱۹۹۸، ص ۸۲)

در آخرین مرحله از کدگذاری، که به کدگذاری انتخابی معروف است، پژوهش‌گر با توجه به مراحل قبلی، به استحکام بیشتر مفاهیم و مؤلفه‌ها می‌پردازد. در این مرحله در یک دسته بندی کلی تر، داده‌های سازمان دهی شده در قالب مؤلفه‌های گوناگون و در ابعاد محدودتری دسته بندی می‌شوند. (Allan, 2003, p.14) ما در این مرحله مقوله‌های مشترک را که از

مراحل قبلی استخراج گردیده است را شناسایی نموده ایم و با توجه به تناسبی که بین آن‌ها وجود داشت آن‌ها را در یک دسته بندی دیگری بصورت کلی تر سامان دهی نموده‌ایم.

جدول ۳: کدگذاری انتخابی

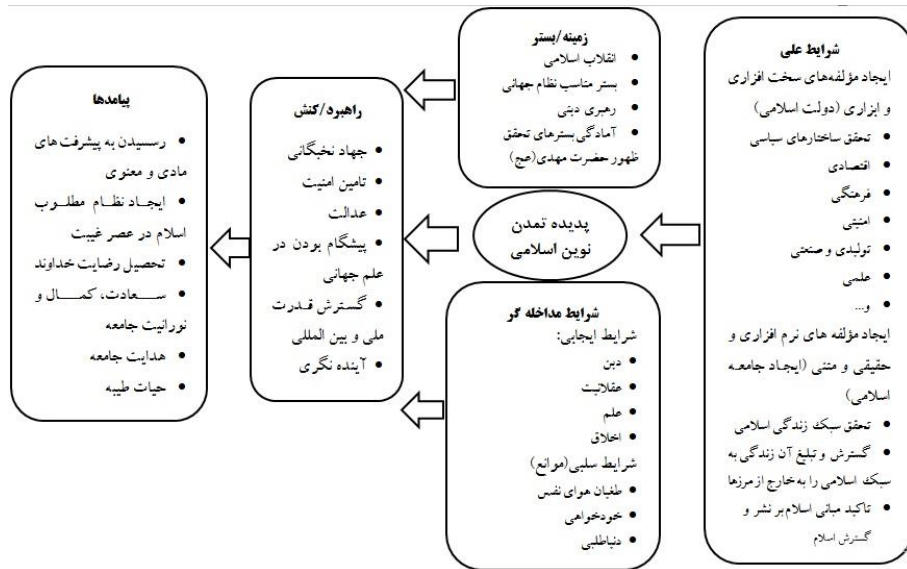
متغیر وابسته (موضوع)	ابعاد Dimensions	مؤلفه‌ها Components
تمدن نوین اسلامی	مؤلفه‌های سخت افزاری و نرم افزاری ساخت تمدن نوین اسلامی	ایجاد تمدن از دوبخش ابزاری و حقیقی (متنی)
		بخش ابزاری همان مؤلفه‌های تشکیل دولت اسلامی
		بخش نرم افزاری و حقیقی و متنی همان تحقق خارجی سبک زندگی اسلامی که عبارت است تحقق جامعه اسلامی
	صدور و گسترش تمدن به دنیا	همراه کردن ملت‌های دنیا را در گسترش تمدن

مرحله چهارم: مدل سازی

در منابعی که به روش شناسی گراند تئوری پرداخته اند، این مرحله را دست آورد طبیعی مرحله کدگذاری انتخابی، دانسته اند و خوش بینانه اظهار داشته اند که: تجزیه و تحلیل پایانی به منظور تکوین نظریه، در این مرحله صورت می‌گیرد. با توجه به مؤلفه‌های پدیدار شده از دل داده‌ها، در مورد رخدادها و موفقیت‌ها، تصویر غنی تری از مفاهیم و مؤلفه‌ها، فراهم می‌گردد. در رمزگذاری گزینشی، به پالایش یافته‌های قبلی پرداخته می‌شود و با طی این فرآیند، در نهایت، چارچوبی نظری پدیدار می‌شود. (Charmaz & Bryant, 2008, p.374)

تجربه نشان داد که ماهیت این مرحله، از مرحله قبل مجزا است. مدل سازی، مرحله‌ای است که نیاز به تفکر، ابتکار، خلاقیت و خبرگی دارد. مرحله بسیار دشواری که حتی بیش از مرحله جمع آوری داده‌ها، دقت و نیرو به خود اختصاص داد. پس از یک بازه زمانی نسبتاً طولانی و چالشی و در پی مشاوره‌های فراوان و اجرای تکنیک چند رایایی در میان خبرگان، «مدل مفهومی» جلوه گر شد.

الگوی بصری نهایی تمدن نوین اسلامی و جایگاه تاثیر مؤلفه‌های دولت اسلامی

نتیجه

مؤلفه‌های شکل‌گیری دولت اسلامی و تاثیر آنها در ایجاد تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری، باتوجه به روش نظری داده بنیاد و با استفاده از نرم افزار MAXQDA مورد بررسی قرار گرفت.

حال با توجه به یافته‌های پژوهش مشخص گردید که در اندیشه مقام معظم رهبری به عنوان نظریه پرداز تمدنی، دولت اسلامی به عنوان سومین مرحله از فرآیند تحقق تمدن نوین اسلامی، نقشی اساسی در ایجاد تمدن نوین اسلامی به عنوان آخرین و عالی‌ترین گام از فرآیند تمدنی می‌باشد. چرا که در صورت پیاده شدن مبانی هستی‌شناسی که بر پایه توحید و معنویت ناب پایه ریزی شده است و مبانی معرفت‌شناسی اسلام، همچون: قرآن، سنت، ادعیه، نهج البلاغه و... همچنین مؤلفه‌های ساختاری، محتوایی و انسانی، بعد ابزاری و ساختاری در ایجاد تمدن نوین اسلامی ایجاد می‌شود. در صورت وقوع بعد ابزاری و بعد حقیقی و متنی، تمدن اسلامی تحقق خواهد یافت که در آن، جامعه ما به حیات طیبه که پیشرفت مادی و معنوی، دین، عقلانیت، علم، عدالت و اخلاق را با خود به همراه دارد و رسیدن به آن، عالی‌ترین هدف انقلاب اسلامی است دست خواهد یافت و می‌تواند الگویی از مدیریت اسلامی را برای جهانیان به نمایش بگذارد، باتوجه به این ضرورت ایشان توجه زیادی به مقوله دولت اسلامی نموده‌اند.

در اندیشه تمدنی مقام معظم رهبری دولت اسلامی صرفاً انحصار در قوه مجریه نبوده بلکه شامل قوای سه‌گانه و تمامی کارگزاران آن هاست، و لذا اندیشه ایشان در رابطه با دولت اسلامی را می‌شود در قالب مؤلفه‌های ساختاری، محتوایی و انسانی؛ بررسی و تبیین نمود. در بیان ایشان علاوه بر اینکه باید مسئولان و کارگزاران در دولت به آن

شاخص‌ها و معیارهای مطلوب برای ایجاد دولت اسلامی دست یافته و ملتزم شوند، باید ساختارها و چارچوب‌های فکری، هویتی و نظام بندی‌ها و نهادها نیز خود را بر اساس ارزش‌ها و معیارهای اسلامی تولید و یا بازسازی نموده و مسیر اسلامی شدن را برای تحقق دولت اسلامی هموار نمایند. البته قابل ذکر است که مؤلفه‌هایی که در این پژوهش بیان شده است لزوماً تمامی آن‌ها نیستند بلکه سعی شده است که مهمترین نیازهای جمهوری اسلامی برای ایجاد دولتی اسلامی بر اساس اندیشه رهبر معظم انقلاب مورد بررسی و تحلیل قرار گیرند.

منابع

- قرآن کریم.
نهیج البلاغه، ترجمه دشتی.
۱. پایگاه اینترنتی اطلاع رسانی مقام معظم رهبری به نشانی: farsi.khamenei.ir.
 ۲. پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری leader.ir.
 ۳. مجموعه بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری، لوح فشرده حدیث ولایت، قم؛ خدمات فرهنگی مرکز نور.
 ۴. مجموعه مصاحبه‌های مقام معظم رهبری، تهران، انتشارات سازمان فرهنگی انقلاب اسلامی.
 ۵. الامام موسوی خمینی، سید روح الله، ۱۳۷۷، ولایت فقیه، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
 ۶. سایت مکس کیو دا.
 ۷. خسروپناه، عبدالحسین و جمعی از پژوهشگران، منظومه فکری آیت الله العظمی خامنه‌ای، تهران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۸، چاپ پنجم.
 ۸. مهاجرنیا، محسن، فلسفه سیاسی آیت الله خامنه‌ای، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۷، چاپ ششم.
 ۹. رستمی پور، سجاد، اندیشه سیاسی آیت الله سید علی خامنه‌ای، تهران، انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۷، چاپ اول.
 ۱۰. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، به سوی دولت اسلامی (رهنمودهای آیت الله خامنه‌ای)؛ تهران، مرکز تحقیقات اسوه، ۱۳۵۸.
 ۱۱. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن، دفتر نشر و فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۵۶.
 ۱۲. برزگر، ابراهیم، (۱۳۸۳)، آموزش دانش سیاسی، تهران، نگاه معاصر، چاپ سوم.
 ۱۳. فیرحی، داوود، ۱۳۹۵، نظام سیاسی و دولت در اسلام، انتشارات سمت، تهران.
 ۱۴. شمس الدین، محمد مهدی، ۱۳۷۵، نظام حکومت و مدیریت در اسلام، ترجمه دکتر سید مرتضی آیت الله زاده شیرازی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
 ۱۵. لمبتون، ان کی. اس. ۱۳۸۵، دولت و حکومت در اسلام، ترجمه سیدعباس صالحی و محمد مهدی فقیهی، تهران: مؤسسه عروج.
 ۱۶. واعظ، محمد؛ قنبری عبدالله، ۱۳۸۸، دولت اسلامی، توسعه علوم و فناوری و رشد اقتصادی ایران، مجموعه مقالات همایش اقتصاد اسلامی، مشهد، ارسال.
 ۱۷. کانت؛ ایمانوئل، تمهیدات، ترجمه حداد عادل، انتشارات هجرت، ۱۳۶۷.
 ۱۸. لواسانی، سید سعید، ۱۳۸۳، مفهوم دولت دینی، در کتاب: جاسبی، عبدالله، دائرة المعارف حکومت و سیاست: مفهوم دولت/ مفهوم دولت دینی، تهران، دفتر پژوهش و تدوین تاریخ انقلاب اسلامی، ص ۱۰۷/۴۵.
 ۱۹. قحف، منذر، (۱۳۸۴)، نقش اقتصادی دولت در اسلام، ترجمه محمدتقی گلپیک حکیم آبادی، در کتاب: درس‌هایی در اقتصاد اسلامی، قم، دانشگاه مفید، ص ۲۱۳/۱۷۵.

۲۰. دانایی فرد، حسن و مجتبی، امامی، استراتژی‌های پژوهش‌های کیفی: تاملی بر نظریه پردازی داده بنیاد؛ اندیشه مدیریت، س ۱، ش ۲، ۱۳۸۴.
۲۱. مهرابی، امیرحمزه و همکاران؛ معرفی روش شناسی نظریه داده بنیاد برای تحقیقات اسلامی؛ مدیریت فرهنگ سازمانی، س ۹، ش ۲۳، ۱۳۹۰.
۲۲. دانایی فرد، حسن و نونا، مومنی، تئوری رهبری اثر بخش از دیدگاه امام علی ع، استراتژی تئوری داده بنیاد؛ فصلنامه انقلاب اسلامی، س ۴، ش ۱۴، ۱۳۸۷.
۲۳. منصوریان، یزدان. (۱۳۸۶) گراند تئوری چیست و چه کاربردی دارد؟ ارائه شده در همایش علم اطلاعات و جامعه اطلاعاتی. اصفهان: دانشگاه اصفهان.
۲۴. استراوس، آنسلم و کوربین، جولیت (۱۳۸۷). اصول روش تحقیق کیفی: نظریه مبنایی، رویه‌ها و شیوه‌ها، ترجمه بیوک محمدی. تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. چاپ دوم.
25. Creswell, J. W. (2005) "Educational Research: Planning, Conducting and evaluating, quantitative".
26. Sousa.C.A.A Headriks.,P.H.J(2006), the need for grounded theory in developing a knowledge based view of organization research metods, Vol.9,No 3,pp315-338.
27. Lee, Jinyoul, "A grounded Theory: Integration and Internalization in ERP Adoption and Use", 2001.
28. Miles, m. and Huberman, A. (2002), "Qualitative data analysis: a sourcebook of new methods, Sage London, Beverly Hills.
29. Selden Lars. (2005), On grounded Theory – With some Malice, Journal of Documentation, 61(1).
30. Allan, G. (2003), "A critique of using grounded theory as a research method", Electronic Journal of Business Research Methodes, Vol. 2No. 1, pp. 1-10.
31. Charmaz, K., & Bryant, A. (2008). "Grounded Theory. In L. M. Given, The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods" California: Sage Publication, pp. 374-377.

